

Zuiderzeesteden in de 19de eeuw

Studies over de geschiedenis van het Zuiderzeegebied zijn niet talrijk. De Zuiderzeevervisserij mag zich met de publikaties van onder meer Schaper, Ypma en Dorleyn nog in een redelijke belangstelling verheugen, maar andere bedrijfstakken in het Zuiderzeegebied of andere facetten zoals sociaal-culturele zijn slechts spaarzaam object van historisch onderzoek. Onlangs is een boek verschenen dat enigszins in deze lacune tracht te voorzien, getiteld 'Zuiderzeesteden. Enkhuizen, Hoorn, Muiden en Harderwijk in de eerste helft van de 19de eeuw'. Het boek is verschenen als deel twee in de serie Regionale geschiedenis van Nederland. Deze serie staat onder redactie van onder andere dr. A. Doedens en prof. dr. R. T. Griffiths, die beiden als historicus zijn verbonden aan de Vrije Universiteit te Amsterdam. De voornaamste doelstelling van deze serie is lokaal en regionaal onderzoek, dat veelal door studenten wordt verricht, te plaatsen in het kader van de sociaal-economische, de socio-culturele en ook de politieke geschiedenis van heel Nederland. In deel twee worden vier Zuiderzeesteden in de 19de eeuw geportretteerd. Dat levert geen vrolijk beeld op: economisch verval, werkloosheid, armoede en politieke onmacht om in deze situatie enige verbetering te brengen. In zijn bijdrage over Enkhuizen spreekt Loots terecht over een 'bedroevend en diep verval' in de eerste helft van de vorige eeuw. Niet alleen de visserij liep terug in deze periode – op een gegeven ogenblik voeren nog slechts drie haringbuizen vanuit Enkhuizen –, ook nijverheid en handel toonden achteruitgang. De enige sector waarin Loots een lichte groei constateert, is de landbouw, die voor een deel binnen de stadsmuren werd beoefend.

Eenzelfde beeld levert Muiden op. Doedens vraagt zich in het artikel 'Muiden sal nooit becliven' af waarom deze plaats ondanks haar gunstige ligging – centraal en op een knooppunt van belangrijke verkeerswegen over water en land – geen economische groei kende. Hij komt tot de conclusie dat de welgestelde politieke elite van Muiden te behoudend was om economische initiatieven te ontplooiën. Het stadje kende betrekkelijk weinig armoede en men zag geen aanleiding om bijvoorbeeld de Zuiderzeehaven uit te baggeren en zo voor grotere schepen toegankelijk te maken. Als verontschuldiging voert Doedens aan dat deze behoudende mentaliteit destijds in vrijwel geheel Holland heerste.

In Harderwijk daarentegen werden wel enige pogingen gedaan om de plaatselijke economie te stimuleren, vooral door het uitbreiden van de textielnijverheid. De auteurs Mulder en Doedens tonen in hun bijdrage aan dat deze impulsen

faalden door factoren van buitenaf: de concurrentiekracht van de textielnijverheid in Twente en het achterblijven van orders van de Nederlandsche Handel Maatschappij. Opvallend in zowel Harderwijk als Enkhuizen is de geringe betekenis van de visserij voor de stedelijke economie. De drie bovengenoemde studies leveren trouwens meer interessant vergelijkingsmateriaal op, maar dat wordt helaas niet uitgewerkt. Een vergelijking tussen de drie plaatsen had tot aardige conclusies kunnen leiden en had de afzonderlijke studies, hoe waardevol op zichzelf ook, meer reliëf kunnen geven. In dit opzicht is het ook jammer dat de drie overige artikelen feitelijk buiten het gestelde onderzoeksgebied vallen, zowel wat betreft het onderwerp als de bestudeerde periode. Waarmee overigens niets wordt gezegd over de kwaliteit van deze bijdragen. Zo is Sonnevelds schets van de armenzorg in Hoorn omstreeks de laatste eeuwwisseling niet alleen boeiend, maar ook zeer helder geschreven. En in hun artikel over de crisisjaren in Harderwijk komen Stroeken en Nijman na een goed opgebouwd betoog tot de conclusie dat de vissers in de jaren dertig nog niet zo slecht af waren. De Zuiderzeesteunwet bood hen aanzienlijk meer voordeel dan de Crisissteunwet de werklozen. Het boek wordt afgesloten met fragmenten uit het dagboek van Cornelis Cartensz. Dekker, een Zaanlander die verslag doet van gebeurtenissen in zijn omgeving aan het eind van de 18de en het begin van de 19de eeuw. Men maakt door de ogen van een 'minvermogende' kennis met de sociaal-economische, politieke en culturele geschiedenis van de Zaanstreek. De dagboekfragmenten zijn bovendien aardig omdat er elementen in doorschemeren van wat Doedens volkscultuur noemt. Hij verwijst daarbij naar Carlo Ginzburgs briljante 'De Kaas en de Wormen', waarin aan de hand van inquisitie-verslagen het portret van een 16de eeuwse Italiaanse molenaar wordt geschetst. Samenvattend kan worden geconstateerd dat 'Zuiderzeesteden' een boeiende verzameling historische studies bevat. Hopelijk vormt deze uitgave de aanzet tot nader onderzoek op het braakliggende terrein van de geschiedenis van het Zuiderzeegebied. 'Zuiderzeesteden' is verkrijgbaar in de boekhandel voor de prijs van f 29,50.

Patrick van Mil